

VALSTS AIZSARDZĪBAS MĀCĪBAS IEVIEŠANA LATVIJAS SKOLĀS KĀ MŪSDIENU IZGLĪTĪBAS AKTUALITĀTE

Implementation of the National Defense Training in Latvian Schools as the Topicality of Nowadays Education

Sandra Kreija-Gaikšte

Latvijas Lauksaimniecības universitāte, Latvija

Irēna Katane

Latvijas Lauksaimniecības universitāte, Latvija

Abstract. *Continuous changes in the global geopolitical space are highlighting our national interests in security matters, when thinking about the sustainability of our society and country. Both civic readiness to act in crisis situations and civic participation in strengthening national security are important. Therefore, following the introduction of a comprehensive National defense conception in Latvia, the acquisition of the subject of National defence training in secondary education programs will be compulsory from the academic year 2024/2025. The aim of the research was to substantiate the implementation of National defense training in Latvian schools as a topicality of modern education. The new curriculum is included in the following areas of study: Health, Safety and Physical Activity and Social and Civic Learning. Nowadays, in the framework of pilot project, the new curriculum in the field of national defense is already being experimentally tested in 69 educational institutions: secondary schools, gymnasiums, vocational schools, colleges. The results of the research allow to conclude that: 1) the concept of comprehensive national defense has four dimensions (military, informative, psychological and civic dimensions); 2) all these dimensions were respected in the development of the National Defense Training curriculum. The content of education in the field of national defense will serve as a means of patriotic upbringing, but the training process itself will have an upbringing function. The implementation of National defense training must also be based on an ecological approach in providing an appropriate educational environment, paying attention to the contexts of indoor and outdoor environments.*

Keywords: *Career Education, Civic Education, Curriculum, Military Education, National Defense Training, School, Patriotic Upbringing.*

Ievads

Introduction

Mūsu sabiedrība dzīvo nepārtraukti mainīgā vidē, t.sk. ģeopolitiskā vidē. Pasaulē ģeopolitiskā situācija mainās. Šīs pārmaiņas gan tieši, gan netieši skar arī

Latviju. Latvijas sabiedrība, dzīvojot demokrātiskā valstī, labi atceras mūsu tautas skarbo vēsturi, kā arī seko un spēj kritiski izvērtēt starptautiskos notikumus mūsu valsts robežu tuvumā un arī attālākos reģionos, spēj izvērtēt politisko situāciju arī valsts iekšienē. Lai sabiedrība būtu gatava prognozējamam un mazāk prognozējamam pavērsienam pasaules, t.sk. Baltijas valstu, ģeopolitiskajā telpā, katram mūsu sabiedrības indivīdam, t.sk. jauniešiem, būtu jābūt sagatavotam dzīvei un darbībai krīzes situācijās.

Daudzās pasaules valstīs, kurās ir izstrādātas *Valsts aizsardzības koncepcijas*, ir uzsvērtas un aktualizētas jauniešu līdzdalības valsts aizsardzībā nozīme, piemēram, Francijā (Gougeon, 2017), Igaunijā (Estonian Ministry of Defence, 2011), Krievijas Federācijā (The Kremlin, 2015) u.c.

Arī Latvijas Republikā ir izstrādāti vairāki dokumenti saistībā ar valsts aizsardzību, t.sk. *Nacionālās drošības koncepcija* (LR Saeima, 2019), *Latvijas kiberdrošības stratēģija 2019 - 2022* (LR Aizsardzības ministrija, 2019a), *Par valsts aizsardzības mācības ieviešanu un Jaunsardzes attīstību 2019.–2027.gadā* (LR Aizsardzības ministrija, 2019). Šajos dokumentos ir uzsvērts, ka: 1) skolās un jaunatnes politikas ietvaros īstenotajiem projektiem jābūt orientētiem uz jauniešu sabiedriskās aktivitātes veicināšanu, pagasta, novada un valstiska mēroga vēstures notikumu izpēti, iesaisti lēmumu pieņemšanā, tādējādi attīstot gan lokālpatriotismu, gan piesaisti valstij; 2) jāveicina skolu jaunatnes izglītošana, attīstot mediju kompetenci, tādējādi ilgtermiņā stiprinot gados jaunākās sabiedrības daļas psiholoģisko noturību pret apdraudējumiem un ļaunprātīgu rīcību, kas nonāk informatīvajā telpā; 3) jāveicina jauniešu līdzdalība valsts aizsardzībā, skolās ieviešot jaunu mācību priekšmetu *Valsts aizsardzības mācība*, kā arī jāturpina darbs ar *Jaunsardzi*, kas varētu būt jaunā maiņa zemessardzei un profesionāliem kareivjiem Latvijas Republikas Nacionālajos bruņotajos spēkos (NBS).

Lai to visu varētu īstenot, ar 2024.mācību gadu *Valsts aizsardzības mācības* (turpmāk – VAM) priekšmeta apguve vidējās izglītības programmās būs obligāta. VAM kursa mērķi: 1) jauniešu kā sabiedrības locekļu patriotisms savā domāšanā un ikdienas darbībā; 2) jauniešu vēlēšanās aizstāvēt valsti krīzes situācijā; 3) kompetentums (zināšanas, prasmes, spējas un atbildīgums kā attieksme – autoru komentārs) aizstāvēt valsti krīzes situācijā (*Valsts aizsardzības mācība*, 2020).

Pētījuma mērķis bija pamatot *Valsts aizsardzības mācības* ieviešanu Latvijas skolās kā mūsdienu izglītības aktualitāti. Tika izmantota teorētisko pētījumu metode: zinātniskās literatūras un normatīvo dokumentu studēšana, analīze un izvērtēšana.

Pētījuma rezultāti **Results of Research**

2020.gada 24.septembrī Latvijas Republikas Saeima apstiprināja *Valsts aizsardzības koncepciju* (LR Saeima, 2020), kas paredz vispatverošu sabiedrības iesaisti valsts aizstāvēšanā krīzes situācijās.

Kā norāda I. Bērziņa un U. Zupa (Bērziņa & Zupa, 2020) iedzīvotājiem ir nepieciešama konkrēta skaidrība par savu lomu un uzdevumiem valsts aizsardzībā. Ņemot vērā aptaujas datus, lai panāktu sabiedrības iesaisti aizstāvēt valsti, pirmām kārtām, jānodrošina pietiekams informācijas līmenis un šīs informācijas pieejamība, lai gūtu konkrētas teorētiskās un praktiskās zināšanas par to, kādā veidā ikviens var iesaistīties valsts aizsardzībā un kādā veidā veicināt pilsoņu gribu piedalīties valsts aizsardzībā. Tas nozīmē, ka *Visaptverošas valsts aizsardzības* mērķis būs īstenojams, ja Latvijas sabiedrība būs visādā veidā gatava aizstāvēt savu valsti. Svarīgi, lai šī gatavība būtu vienādi izeikta dažādām sabiedrības sociālajām grupām un lai gatavību aizstāvēt savu valsti būtiski neietekmētu valoda, kādā mēs sarunājamies ikdienā, kas lielā mērā liecina par mūsu piederību vienai vai citai kultūrai, dzimums, vecums, sociālā piederība, labklājības līmenis u.c. nozīmīgi faktori.

Līdz 2000.gada sākumam uzskatīja, ka Eiropa ir mierīgs reģions, daudzas valstis atcēla obligāto militāro dienestu, mazināja militāro budžetu. Pēc Krievijas militārajām darbībām daudzas valstis sāka meklēt formas, kā rīkoties dažādo krīžu laikā, domājot par iedzīvotāju gatavību aizstāvēt savu valsti. Obligāto militāro dienestu Latvijā atcēla 2006. gadā, jo Eiropā bija nostāja, ka tas nav nepieciešams. Tagad daudz modernāks ceļš būtu nevis atjaunot obligāto dienestu, bet sniegt zināšanas daudz modernāk, iesaistot sabiedrību gan formālajā, gan neformālajā militārajā un pilsoniskajā izglītībā, pievēršot īpašu uzmanību patriotiskai audzināšanai (LR Saeima, 2020; LSM.lv Bērnu satura redakcija, 2021). Kā vienu no risinājumiem Latvija ir izvēlējusies *Valsts aizsardzības mācības* ieviešanu skolās.

Vairāki avoti (Bērziņa, Kuzmins, Falka, Gūtmane, & Damberga, 2020; LR Aizsardzības ministrija, 2019; Jaunsardzes un informācijas centrs, 2020) liecina, ka ir jau izstrādāts formālais izglītības saturs *Valsts aizsardzības mācībai*, kas kopš 2024./2025. mācību gada tiks īstenots visās Latvijas skolās. Šīs mācību programmas apguve būs obligāta vidējās izglītības 10. un 11.klasēs, kā arī vidējās profesionālās izglītības iestāžu 2. un 3. kursā. Līdz šim laikam izstrādātā mācību programma tiks eksperimentāli aprobēta pilotprojekta ietvaros. Mācību programmas *Valsts aizsardzības mācība* satura ieviešana Latvijas vidējā izglītībā ir aktualitāte gan kurikulārās didaktikas, gan pilsoniskās izglītības, gan patriotiskās audzināšanas skatījumā. Jaunais mācību saturs ir iekļauts šādās mācību jomās: *Veselība, drošība un fiziskās aktivitātes*, kā arī *Sociālā un*

pilsoniskā mācība. Latvijas Republikas Aizsardzības ministrija prognozē, ka pirmajā gadā, kad šis mācību priekšmets kļūs obligāts, mācībās piedalīsies aptuveni 34 000 jauniešu. Tiek paredzētas individuālās pieejas iespējas, respektējot skolēnu un viņu ģimeņu pasaules uzskatus, t.sk. reliģisko piederību, un no tā visa izrietošajām vērtībām, pārliecībām, attieksmēm, rīcības un uzvedības normām. Mācības notiks gan skolā, gan praktisko nodarbību nometnēs, tāpēc *Valsts aizsardzības mācības* apguves procesā obligāta būs klātienes dalība. Tomēr tālmācības un neklātienes skolēniem būs piedāvāta iespēja apgūt tikai teorētiskā mācību satura blokus jeb modulūs, iegūstot nepieciešamās zināšanas, prasmes un kompetences (Kuzmina, 2020).

2018.gadā dalībai projektā pieteicās 13 Latvijas skolas, kas piedāvāja vispārējās vidējās izglītības iestāžu 10.klašu skolēniem un profesionālo vidusskolu 2.kursa audzēkņiem *Valsts aizsardzības mācību* apgūt kā izvēles priekšmetu. Izgaismojās organizatoriskais problēmjautājums, kā labāk organizēt mācības skolēniem, kas izvēlējās šo mācību priekšmetu, un paralēli mācības tiem skolēniem, kas šo mācību priekšmetu neizvēlējās. Valsts aizsardzības mācību priekšmeta ietvaros 2019.gada jūnijā notika pirmā nometne, kurā piedalījās 67 skolēni no pilotprojektā iesaistītajām 13 Latvijas skolām. Nometne notika Nacionālo bruņoto spēku poligonā "Lāčusils" Alūksnes novadā. Tās laikā jaunieši praktiski pielietoja valsts aizsardzības mācībā apgūtās teorētiskās zināšanas un uzlaboja arī lauka kaujas un šaušanas iemaņas (Sargs.lv, 2019). Šobrīd pilotprojekta ietvaros mācību priekšmeta *Valsts aizsardzības mācība* saturu eksperimentāli aprobē jau 69 izglītības iestādes visā Latvijā. Tās ir vidusskolas, ģimnāzijas un tehnikumi. Šāds izvēles studiju kurss tiek piedāvāts arī koledžās (LSM.lv Bērnu satura redakcija, 2021).

21.gadsimtā ir aktualizējies jēdziens visaptverošā jeb totālā valsts aizsardzība, kas ir saistīts ar kolektīvo aizsardzību, visu aptverošo izturību ar uzsvāru uz civilajiem drošības aspektiem valsts līmenī. Tas tika nolemts NATO Varšavas samitā 2016. gadā. Balstoties uz vairākās valstīs (Somijā, Izraēlā, Singapūrā, Šveicē) veikto pētījumu rezultātiem, ir definētas visaptverošas valsts aizsardzības jēdziena četras pamatdimensijas: pilsoniskā, militārā, informatīvā un psiholoģiskā dimensija (Berzina, 2020). Pēc autoru domām, visas šīs dimensijas ir saskatāmas vidējās izglītības mācību priekšmeta *Valsts aizsardzības mācība* saturā.

Pilsoniskā dimensija izpaužas pilsoniskās izglītības saturā, kas iekļauts *Valsts aizsardzības mācības* saturā, kur uzmanības centrā ir pilsoniskā aktivitāte un līdzdalība valsts aizsardzībā. Pilsoniskā dimensija parādās gan *Valsts aizsardzības mācības* mērķī, gan pašā saturā. Galvenais šī mācību priekšmeta izvirzītais mērķis ir veicināt pilsonisko apziņu un patriotismu, kā arī sniegt iespēju apgūt militārās pamatiemaņas un prasmes, veidojot pilsoniski atbildīgus un

Latvijai lojālus pilsoņus, kas ir vitāli svarīgi visaptverošas valsts aizsardzības kontekstā (Jaunsardzes un informācijas centrs, 2020).

Citu valstu pētnieki savos pētījumos ir nonākuši pie atziņas, ka, lai veicinātu jauniešu iesaistīšanos valsts aizsardzībā, jāapzinās pilsoniskās izglītības nozīme un jāpiedāvā tās pārdomāts saturs (Kalagbor & Harry, 2018).

Pilsoniskās izglītības saturs ir nozīmīgs līdzeklis, kas palīdz sabiedrībā attīstīt un nostiprināt demokrātiskās vērtības, izkopt pilsoniskās tradīcijas sabiedrībā un veicināt ikviena indivīda piederības apziņu savai valstij, veicina attīstīt atbildīgu attieksmi pret sabiedrību un valsti kopumā (Cekste, 2014).

Latvijā veikto pētījumu rezultāti liecina, ka: 1) pilsoniskās līdzdalības rādītājs Latvijā ir 9, kas ir zems rezultāts salīdzinājumā ar Zviedriju (44), Somiju (36), Vāciju (30) un Īriju (22); 2) samazinās iedzīvotāju iesaistīšanās tradicionālajās pilsoniskās līdzdalības formās, nemainīgi zems ir to iedzīvotāju īpatsvars (17%), kas uzskata, ka spēj ietekmēt lēmumu pieņemšanas procesus Latvijā; 3) jauniešiem trūkst pilsoniskās līdzdalības prasmes. Aptuveni 25% jauniešu apgalvo, ka regulāri (vismaz 12 reizes gadā) piedalās kādās sociālās, sabiedriskās vai interešu aktivitātēs, t.sk. tikai 6% – sabiedriskās un sociālās aktivitātēs (dalība nevalstiskajās organizācijās, labdarības pasākumos, brīvprātīgajā darbā, vides sakopšanā u.tml.). Vissmagāk ir jauniešu iesaiste politiskajās aktivitātēs (dalība partiju darbā, politiskās diskusijās u.tml.) – tikai 2% tādās iesaistās regulāri (LR Kultūras ministrija, 2019; Spārīte, 2014).

Pilsoniskās izglītības satura iekļaušana *Valsts aizsardzības mācības* saturā ir veids, kā izglītības sistēma var reaģēt uz pieprasījumu pēc jauniešu iesaistīšanās valsts drošībai nozīmīgās aktivitātēs, kas uzlabo katra jaunieša perspektīvas, piedāvā jaunas iespējas un palīdz dot ieguldījumu visas sabiedrības un valsts ilgtspējīgā attīstībā.

Pilsoniskā izglītība ir ne tikai zināšanas par valsts politiku un/vai starptautiska mēroga ģeopolitiku. Tās mērķis ir attīstīt demokrātiskās, sociālās, kā arī personiskās un starppersoniskās kompetences. Ziņojumā *Pilsoniskā izglītība Eiropas skolās* (Eiropas Komisija, 2017) ir sniegtas atbildes gan uz šiem, gan citiem jautājumiem, kā arī ir iekļauts salīdzinošs pārskats par pilsoniskās izglītības īstenošanu Eiropā. Ziņojums aptver 28 Eiropas Savienības dalībvalstis, kā arī Bosniju un Hercegovinu, Bijušo Dienvidslāvijas Maķedonijas Republiku, Islandi, Lihtenšteinu, Melnkalni, Norvēģiju, Serbiju, Šveici un Turciju.

Apvienotajā Karalistē pilsonības izglītības mērķi ir vērsti uz to, lai skolēniem nodrošinātu nepieciešamās zināšanas un prasmes aktīvai darbībai sabiedrības labā, lai apgūtu zināšanas par demokrātiju, vēlēšanu tiesu sistēmu, cilvēktiesībām un pienākumiem, mācot cieņu pret dažādām nacionālajām un reliģiskajām identitātēm, etniskajām grupām un veicinot kritisko domāšanu un attīstot sadarbības prasmes (Feyfant, 2010). Līdz ar to Apvienotajā Karalistē dominējošie Pilsoniskās izglītības principi un vērtības balstās uz spēju, sociālo prasmju,

pašizziņas un personības pilnveidošanu. Pilsoniskās izglītības satura iekļaušana *Valsts aizsardzības mācības* saturā ir veids, kā izglītības sistēma var reaģēt uz pieprasījumu pēc jauniešu iesaistīšanās valsts drošībai nozīmīgās aktivitātēs, kas uzlabo katra jaunieša perspektīvas, piedāvā jaunas iespējas un palīdz dot ieguldījumu visas sabiedrības un valsts ilgtspējīgā attīstībā.

Pētījumi liecina (Cortes, Gomez, & Valle, 2016), ka pilsoniskās izglītības saturā var iezīmēt vairākus tematiskos virzienus: 1) pilsonības mācība, kuras pamatā ir zināšanu nodošana skolēniem par valsts vēsturi, ģeogrāfiju un politiku; 2) pilsoniskā izglītība, kas rosina un motivē praktiski piedalīties skolas un sabiedriskajās aktivitātēs; 3) apvienotā pilsoniskā izglītība, kas satur divus iepriekšējos virzienus, ar mērķi skolēniem nodrošināt visas iespējas attīstīt savas kompetences, uz vērtību bāzes veidot attieksmes, aktīvi pildot sabiedrības indivīda, pilsoņa pienākumus gan tagad skolas gados, gan arī pieaugušo dzīvē nākotnes perspektīvā. Pētījumā (Navarro-Medina & Alba-Fernandez, 2015) secināts, ka šī trešā vadlīnija jeb virziens būtu vēlams, lai īstenotu pilsonisko izglītību šī jēdziena visplašākajā nozīmē.

Projekta "*Skola 2030*" ietvaros ir formulēta vīzija (Namšone, 2018; IZM, 2021) kādiem būtu jābūt izglītības rezultātiem. Ir apzināti kompetencēs balstītās izglītības ieguves rezultātā izglītotas personības ieguvumi tikumu, ieradumu un vērtību veidā, kas izgaismo jaunā izglītības satura nozīmi skolās.

- *Tikumi*: taisnīgums, solidaritāte, līdzcietība, godīgums, savaldība, laipnība, drosme, mērenība, tolerance, gudrība, atbildība, centība.
- *Ieradumi*: a) atbildīgs sabiedrības dalībnieks, kurš iedziļinās, līdzdarbojas un sadarbojas, lai kopā ar citiem veidotu tādu sabiedrību, kādā vēlamies dzīvot; b) personība ar pašapziņu, kurš ciena un rūpējas par sevi un citiem; c) radošs darītājs, kurš ievieš inovācijas, d) lietpratējs izaugsmē, kam mācīties nemitīgi un ar aizrautību kļūvis par ieradumu.
- *Vērtības*: dzīvība, cilvēka cieņa, brīvība, ģimene, laulība, darba tikums, daba, kultūra, latviešu valoda, Latvijas valsts.

Šos vēlamos izglītības rezultātus tiešā veidā var attiecināt arī uz *Valsts aizsardzības mācības* satura apguvi.

Vairākās publikācijās tiek aktualizēta skolotāju loma pilsoniskajā izglītībā. Maz ir pētījumu par pedagogu ieguldījumu pilsoniskās izglītības īstenošanā skolās, mācīšanas praksi un pieredzi, kas veicina izglītojamos kļūt par kritiski domājošiem, radošiem, patriotiskiem pilsoņiem (Sim, Chua, & Krishnasamy, 2017). Pilsoniskās izglītības realizācijai ir nepieciešams būtisku zināšanu kopums (kaut arī veidojot no dažādām disciplīnām), prasmju kopums (ieskaitot spēju apkopot pierādījumus, atpazīt ietekmes veidus, izvirzīt argumentus, piedalīties debatēs un runāt publiski) un augsti kvalificēts speciālistu nodrošinājums, kas spēj

nodrošināt radošu mācību satura apguvi, balstoties uz starppriekšmetu saikni (Davies et al., 2014; Wood, Taylor, Atkins, & Johnston, 2018). Aktīvas un atvērtas diskusijas, pārrunas, problēmu apspriešana atkārtā dialogā par strīdīgiem jautājumiem, veicina pašreizējo un turpmāko iesaistīšanos (Flanagan, Stoppa, Syvertsen & Stout, 2010; Hess & McAvoy, 2014; Kahne & Sporte, 2008). Skolotājiem ir nozīmīga loma, lai skolēni/studenti pilsoniskās izglītības procesā izteiktu savu viedokli, kā arī ļautos individuālām pārdomām un cikliskām vai rekursīvām mācībām (Biesta, 2011; Parker, Valencia, & Lo, 2017). Skolotāja loma ir aktuāla ne tikai pilsoniskās izglītības kontekstā, bet arī militārās izglītības un karjeras izglītības kontekstā, jo visu šo trīs izglītības jomu saturs ir integrēts vienotā mācību programmā *Valsts aizsardzības mācība*.

Valsts aizsardzības mācībā (Bērziņa u.c., 2020) **militārā dimensija** ir klātesoša tādos tematos kā: 1) *Militārā topogrāfija un orientēšanās*; 2) *Lauka kaujas iemaņas*; 3) *Ierindas prasmes*; 4) *Droša apiešanās ar ieročiem un šaušana ar pneimatiku* u.c.

Militārās izglītības satura iekļaušana *Valsts aizsardzības mācībā* nodrošinās arī **karjeras izglītības funkciju**, kas nodrošinās jauniešu rekrutēšanu Latvijas Republikas Nacionālajos Bruņotajos spēkos (NBS) un Zemessardzē, kas ir viena no valsts aizsardzības aktualitātēm. Vairāku valstu pētnieki ir publicējuši savus pētījumus par jauniešu iesaisti valsts aizsardzībā un ar to saistītajām problēmām. Piemēram, ASV ir veikti pētījumi (Spoehr & Handy, 2018), kuru rezultāti liecina, ka ar laiku (nākotnes perspektīvā) varētu rasties nodarbinātības problēma bruņotajos spēkos, proti, profesionāla darbaspēka piesaistē. Tam ir vairāki cēloņi, piemēram, dažāda veida normatīvajos dokumentos noteiktie ierobežojumi, kas ļauj tikai 29% jauniešu iesaistīties profesionālā valsts aizsardzībā u.c. Tas apdraud pēctecību un paaudžu nomaiņu armijā. Turklāt liela nozīme ir jauniešu motivācijai. Savukārt Latvijā veiktā pētījuma (Vaine, Kalēja, Čodere, & Trupavniece, 2006) rezultāti liecina, ka ka 8.klašu skolēni militāro sfēru diemžēl neierindoja 10 perspektīvāko profesiju nozaru sarakstā. To pašu var teikt arī par 11.klašu skolēnu viedokļiem un attieksmēm saistībā ar perspektīvākajām profesiju nozarēm. Tas nozīmē, ka ļoti aktuāli ir sniegt jauniešu militārās karjeras attīstības atbalstu, lai jaunieši spētu saskaņot trīs karjeru nosakošās ietekmes faktoru grupas (Aron, 2017): 1) savas intereses, vajadzības, nākotnes mērķus un nodomus (*es vēlos/gribu*), 2) zināšanas, prasmes, kompetences dažādu spēju veidā un iegūtā pieredze (*es varu/spēju*), 3) sabiedrības vajadzības un pieprasījums, valsts izceltās prioritātes (vajag).

Militārās izglītības saturs veicina ne tikai jaunu zināšanu un prasmju apguvi militārajā mācībā, kā arī veic karjeras izglītības funkcijas, viens no militārās izglītības uzdevumiem ir arī jauniešu fiziskās attīstības, t.sk. fiziskās izturības, veicināšana. Informatīvajā ziņojumā *Par valsts aizsardzības mācības ieviešanu un Jaunsardzes attīstību 2019.–2027.gadā* (LR Aizsardzības ministrija, 2019) ir

norādīts, ka līdz ar jauna, kompetencēs balstīta mācību satura ieviešanu nepieciešams pārskatīt un aktualizēt arī to, kā izglītības ieguves procesā bērni un jaunieši visos izglītības posmos attīsta un nostiprina valstiskuma apziņu un piederības izjūtu Latvijai, mācās uzņemties atbildību par sevi, savu ģimeni, kopienu un valsti, kā arī attīsta ne tikai intelektuālās, bet arī *fiziskās spējas* (raksta autoru izcēlums).

Mūsdienās īpaši tiek aktualizētas *informatīvā* un *psiholoģiskā dimensija* (Berzina, 2020), kas pamatojams ar izmaiņām globālajā varas struktūras līdzsvarā, kā arī ar strauju informācijas un komunikācijas tehnoloģiju attīstību. 21.gadsimtā ir izveidojusies plaša izpratne par informācijas un psiholoģisko operāciju kā kara elementu pieaugošo nozīmi. Mūsdienās valstu drošības jautājumos tiek aktualizēts psiholoģiskās vai informācijas operācijas jēdziens (Mattis & Hofman, 2005), 21.gs. notiek ideju kari, un mūsu idejām ir jākonkurē ar ienaidnieka idejām (Annis, 2020). Krievijas militārie eksperti informāciju definē kā atsevišķa kara dimensiju: palielinājusies nemilitāro instrumentu pieaugošā nozīme mūsdienu karadarbībā (Berzina, 2020). Gan zinātniskajā, gan sadzīviskajā terminoloģijā un leksikā ienāk hibrīdkara termins, lai raksturotu mūsdienu drošības problēmu specifiku. Dažādu rīku sintēze un metodes - gan militāras, gan nemilitāras - ir galvenais princips, kas raksturo "hibrīdkaru" un "hibrīdkaru draudus" (Mattis & Hoffman, 2005). Hibrīdo rīku saraksts, ko pamatojuši zinātnieki (Treverton, Thvedt, Chen, Lee, & McCue, 2018, 4), ko var izmantot ienaidnieki hibrīdkarā, ir samērā plašs: propaganda; viltus ziņas; stratēģiskas noplūdes; organizāciju finansēšana; politiskās partijas; organizētas protesta kustības; kiberinstrumenti (spiegošana, uzbrukumi un manipulācijas); ekonomiskā ietekme; pilnvaras un neatzīts karš; un paramilitārās organizācijas. Saraksts nav pilnīgs, un viss iepriekšminētais rīkus var izmantot arī kopā ar parasto karadarbību. Šajā sakarā Latvijas Republikā ir izstrādāta *Latvijas kiberdrošības stratēģija 2019 - 2022* (LR Aizsardzības ministrija, 2019a). Augstāk teiktais ir pamatojums tam, ka Valsts aizsardzības mācības programmā (Bērziņa u.c., 2020) ir iekļauta arī *sakaru procedūru un kiberdrošības* tematika. Ir gaidāmi jaunievedumi arī *Jaunsardzes* neformālās izglītības saturā, tiks realizētas jaunas *Jaunsardzes izglītības programmas*. Piemēram, kā jauninājums ir plānotas *Kiberjaunsardzes* nodarbības, kas tiktu piedāvātas paralēli jaunsargu interešu izglītības 2.līmeņa programmai (7. un 8.klašu skolēniem). Šie skolēni vēlāk varētu izvēlēties iegūt attiecīgu vidējo profesionālo izglītību (jau šobrīd Saldus tehnikums piedāvā kiberdrošības speciālista izglītības programmu) vai augstāko izglītību informāciju tehnoloģijas jomā ar specializāciju kiberdrošībā (LR Aizsardzības ministrija, 2019). Tas nozīmē tiek pavērtas jaunas perspektīvas jauniešu karjeras izvēlē un attīstībā.

Valsts aizsardzības mācības satura apguves procesam būs izteikta *audzinošā funkcija*. Didaktikas (mācību teoriju) skatījumā mācību procesam ir vairākas

funkcijas, viena no tām ir audzinošā funkcija (Žogla, 2001). Savukārt audzināšanas teoriju skatījumā mācību saturs kalpo par audzināšanas līdzekli vērtību un attieksmju sistēmu veidošanās veicināšanas procesā, kas pēc savas būtības ir pedagoga un skolēna mijiedarbības process (Špona, 2001).

Valsts aizsardzības mācības viens no svarīgajiem uzdevumiem ir jauniešu **patriotiskā audzināšana** (Jaunsardzes un informācijas centrs, 2020). Zinātniskajā literatūrā pastāv vairāki jēdziena *patriotisms* skaidrojumi. Patriotisms ir būtiska personības individuālā iezīme. Patriotisms kā sociāla parādība ir jebkuras tautas un valstiskuma pastāvēšanas un attīstības pamatā (Takeuchi, 2016).

Patriotisms ir valsts dzīvotspējas morālais pamats un kalpo kā svarīgs mobilizācijas resurss sabiedrības attīstībai, indivīda aktīvai pilsoniskai nostājai un gatavībai kalpot Latvijai (Indriksons, 2019).

Pētījumu rezultāti liecina (Bērziņa, 2016), ka kopumā Latvijas sabiedrībā ir augsts nacionālā lepnuma un patriotisma līmenis – 74% ir lepni, 75% ir lepni, ka Latvija ir neatkarīga valsts, 71% ir Latvijas valsts patrioti un 86% ir Latvijas kā savas dzīvesvietas patrioti. Gatavību aizstāvēt valsti ir pauduši 70% respondentu. Savukārt militāra uzbrukuma gadījumā gatavi aizstāvēt Latviju ar ieročiem rokās ir 34% , šie respondenti ir gatavi Latvijas valstiskās neatkarības dēļ ziedot pat savu dzīvību.

Par to, ka jauno paaudžu patriotiskā un militāri-patriotiskā audzināšana ir aktuāla arī citās valstīs, liecina vairākas publikācijas (Fedorenko, 2019; Mardonov, Khodjamkulov, Botirova, & Shermatova, 2020; Mikriukov, 2009).

Pēdējā laika pasaules notikumi un ģeopolitiska situācija liecina, ka ir nepieciešams vairāk pievērst uzmanību izglītības videi, kas ir viena no svarīgākajām patriotisma veidošanās vietām (Indriksons, 2019). Tas nozīmē, ka ir svarīga ekoloģiskā pieeja atbilstošas izglītības vides nodrošināšanā.

Valsts aizsardzības mācības īstenošanā tiks apvienotas teorētiskās mācības ar praktiskām mācībām lauka apstākļos, tāpēc, balstoties uz *ekoloģisko pieeju*, īpaša vērība būs jāpievērš *iekštelpu* un *ārpustelpu vides* kontekstiem.

Teorētisko pētījumu rezultāti ļauj **secināt**, ka: 1) mācību priekšmeta *Valsts aizsardzības mācība* saturs ir izteikti daudzdimensionāls un nozīmīgs gan visaptverošās valsts aizsardzības, gan pilsoniskās izglītības un karjeras izglītības, gan jauniešu vispusīgas attīstības un audzināšanas, īpaši patriotiskās audzināšanas, veicināšanas kontekstā; 2) valsts aizsardzības mācību procesā svarīgi respektēt ekoloģisko pieeju.

Secinājumi Conclusions

Lai sabiedrība būtu gatava prognozējamiem un mazāk prognozējamiem pavērsieniem pasaules ģeopolitiskajā telpā, katram sabiedrības indivīdam būtu

jābūt sagatavotam dzīvei un darbībai krīzes situācijās. Svarīga ir visas sabiedrības kopumā un katra tās indivīda gatavība aizsargāt savu valsti, tās neatkarību. Latvijā visaptverošas valsts aizsardzībai ir izveidots tiesisks pamats. Vairākos normatīvos dokumentos ir uzsvērts, ka jāveicina jauniešu līdzdalība valsts aizsardzībā, skolās ieviešot jaunu mācību priekšmetu *Valsts aizsardzības mācība*, kā arī jāturpina darbs ar *Jaunsardzi*, kas varētu būt jaunā maiņa zemessardzei un profesionāliem kareivjiem Latvijas Republikas Nacionālajos bruņotajos spēkos.

Ir jau izstrādāts un šobrīd vairākās Latvijas skolās tiek eksperimentāli aprobēts formālais izglītības saturs *Valsts aizsardzības mācībai*. Šis mācību priekšmets kopš 2024./2025. mācību gada tiks īstenots visās Latvijas skolās. Šīs mācību programmas apguve būs obligāta vidējās izglītības 10. un 11. klasēs, kā arī vidējās profesionālās izglītības iestāžu 2. un 3. kursā. Jaunais mācību saturs ir iekļauts šādās mācību jomās: *Veselība, drošība un fiziskās aktivitātes*, kā arī *Sociālā un pilsoniskā mācība*.

Valsts aizsardzības mācības saturs ir izteikti daudzdimensionāls un nozīmīgs gan visaptverošas valsts aizsardzības, gan jauniešu vispusīgas attīstības veicināšanas, gan arī karjeras attīstības atbalsta kontekstā. Visaptverošas valsts aizsardzības jēdzienam ir četras dimensijas: militārā, informatīvā, psiholoģiskā un civilā dimensija. *Valsts aizsardzības mācības* saturā ir respektētas visas četras šīs pamatdimensijas. To nodrošina militārās izglītības, pilsoniskās izglītības un karjeras izglītības satura integrācija vienotā mācību programmā *Valsts aizsardzības mācība*. Gan militārās izglītības, gan pilsoniskās izglītības, gan karjeras izglītības saturam ir zinātniskais pamats, ko veido teorētisko un empīrisko pētījumu rezultāti, kas iegūti gan Latvijas, gan citvalstu zinātnieku pētnieciskās darbības rezultātā. *Valsts aizsardzības mācības* apguves procesā nozīmīga loma būs skolotājam, t.sk. viņa metodiskajam kompetentumam.

Valsts aizsardzības mācības satura apguves procesam būs izteikta audzinoša funkcija, jo viens no jaunā mācību priekšmeta īstenošanas uzdevumiem ir patriotiskā audzināšana.

Valsts aizsardzības mācības īstenošanā ir jābalstās arī uz ekoloģisko pieeju atbilstošas izglītības vides nodrošināšanā, pievēršot uzmanību iekštelpu un ārpustelpu vides kontekstiem.

Summary

To ensure that the society is ready for predictable and less predictable changes in the world geopolitical space, every individual of the society should be prepared for life and action in crisis situations. One of the most important things is the readiness of the whole society and each of its individuals to protect their country, and its independence. For the comprehensive protection of the state a legal basis has been developed in Latvia. Several normative documents emphasize that the participation of young people in national defence should be promoted by introducing a new subject *National defence training* in schools, as well as work with the *Youth*

Guard should be continued, which could be a new shift for national guards and professional soldiers in the National Armed Forces of the Republic of Latvia.

The formal content of education for *National defence training* has already been developed and is currently being experimentally tested in 69 Latvian educational institutions. This subject will be implemented in all Latvian schools starting from the academic year 2024/2025. Acquisition of this curriculum will be compulsory in Grades 10 and 11 of secondary education, as well as in the 2nd and 3rd year of vocational secondary education institutions. The new curriculum includes the following areas of study: *Health, Safety and Physical Activity*, and *Social and Civic Learning*.

The content of *National defence training* is distinctly multidimensional and important in the context of comprehensive national defence, promotion of the comprehensive development of young people and supporting their career development. The concept of comprehensive national defence has four dimensions: military, informational, psychological and civilian. All four of these basic dimensions have been taken into consideration when developing the content of *National defence training*. This has been ensured by integrating the content of military education, civic education and career education into the unified curriculum *National defence training*. The content of military education, civic education and career education has a scientific basis, formed by the results of theoretical and empirical research obtained from the research activities of both Latvian and foreign scientists. A significant role in the process of acquiring *National defence training* will be given to a teacher, incl. his methodological competence.

The process of mastering the content of *National defence training* will have a distinctly educational function, as one of the tasks of mastering the new subject is to provide patriotic education.

The implementation of *National defence training* shall also be based on an ecological approach when providing an appropriate educational environment, by paying attention to the contexts of indoor and outdoor environments.

Literatūra References

- Annis, F. (2020). *Krulak Revisited: The Three-Block War, Strategic Corporals, And the Future Battlefield*. West Point: United State Military Academia, Modern War Institute. Retrieved from <https://mwi.usma.edu/krulak-revisited-three-block-war-strategic-corporals-future-battlefield/>
- Aron, I.S. (2017). Agency in Professional Self-Determination of Adolescents with Special Social Situations of Development. *Cultural-Historical Psychology*, 13(4), 64-72. DOI: 10.17759/chp.2017130407
- Bērziņa, I. (Red.) (2016). *Sabiedrības destabilizācijas iespējamība Latvijā: potenciālie nacionālās drošības apdraudējumi*. Rīga: Latvijas Nacionālā aizsardzības akadēmija, Drošības un stratēģiskās pētniecības centrs. Ielādēts no https://www.naa.mil.lv/sites/naa/files/document/4_WP%2004-2016.pdf
- Berzina, I. (2020). From 'total' to 'comprehensive' national defence: the development of the concept in Europe. *Journal on Baltic Security*, 6(2), 7-15. DOI: 10.2478/jobs-2020-0006
- Bērziņa, I., Kuzmins, V., Falka, S., Gūtmane, U., & Damberga, J. (2020). *Valsts aizsardzības mācība. Specializētā kursa programmas paraugs vispārējai vidējai izglītībai*. Rīga: Jaunsardzes centrs, Valsts izglītības satura centrs, Aizsardzības ministrija.

- Bērziņa, I., & Zupa, U. (2020). *Latvijas sabiedrības griba aizstāvēt valsti: veicinošie un kavējošie faktori*. Rīga: Latvijas Nacionālā aizsardzības akadēmija, Drošības un stratēģiskās pētniecības centrs.
- Biesta, G. (2011). *Learning democracy in school and society: Education, lifelong learning, and the politics of citizenship*. Rotterdam, Netherlands: Sense Publishers.
- Cekste, I. (2014). *Pilsoniskās izglītības pilnveides vadība multikulturālā sabiedrībā: Igaunijas un Latvijas salīdzinošais novērtējums*. Promocijas darbs. Rīga: LU
- Cortes, A.C., Gomez, J.F.C., & Valle, J.M. (2016). Education for Citizenship in the European Union: Supernational and Comporative Prospects. *Journal of Supranational Policies of Education*, 5, 173 – 197. DOI: 10.15366/jospoe2016.5
- Davies, I., Hampden-Thompson, G., Tsouroufli, M., Sundaram, V., Lord, P., Jeffes, J., & Bramley, G. (2012). Creating Citizenship Communities. *Journal of Social Science education*, 11(3), 108-119.
- Eiropas Komisija. (2017). *Pilsoniskā izglītība Eiropas skolās, 2017*. Brisele-Luksemburga, Rīga: Eiropas Komisija, Eiropas Komisijas pārstāvniecība Latvijā. Ielādēts no https://viaa.gov.lv/library/files/original/Pilsoniska_izglitiba_galveno_faktu_buklets.pdf
- Estonian Ministry of Defence. (2011). *National Defence Strategy of Estonia*. Tallin.
- Fedorenko, E. (2019). The essence and main characteristics of national-patriotic upbringing: Theoretical aspect. *EUREKA: Social and Humanities*, 5, 45 – 51. DOI: 10.21303/2504-5571.2019.001008
- Feyfant, A. (2010). L'education a la citoyennete. *Dossier d'actualite de la VST*, 57, 1-15.
- Flanagan, C. A., Stoppa, T., Syvertsen, A. K., & Stout, M. (2010). Schools and social trust. In L. Sherrod, J. Torney, & C.A. Flanagan (Eds.), *Handbook of research on civic engagement in youth* (307-331). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons Inc.
- Gougeon, C.F.-M. (Ed.). (2017). *Defence and National Security Strategic Review*. Paris: Ministry of the Armed Forces (Secretariat of the Committee).
- Hess, D., & McAvoy, P. (2014). *The political classroom: Evidence and ethics in democratic education*. New York: Routledge.
- Indriksons, A. (2019). Necessuty of the State Fosterage in the Militarized Educational Insitutions. *Society. Integration. Education*, 1, 213 – 221. Rezekne: RTA.
- IZM. (2021). *Vērtības un tikumi*. Rīga. Ielādēts no Skola 2030: <https://www.skola2030.lv/lv/macibu-saturs/merki-skolenam/vertibas-un-tikumi>
- Jaunsardzes un informācijas centrs. (2020). *Valsts aizsardzības mācība*. Rīga. <https://jc.gov.lv/lv/valsts-aizsardzibas-maciba>
- Kahne, J., & Spote, S. (2008). Developing citizens: The impact of civic learning opportunities on students' commitment to civic participation. *American Educational Research Journal*, 45(3), 738-766. DOI: 10.3102/0002831208316951
- Kalagbor, S.B., & Harry, D.M. (2018). Youth Empowerment and National Security in Nigeria: Issues and Prospects. *Global Journal of Political Science and Administration*, 6(3), 1 -14.
- Kuzmina, I. (2020). *Valsts aizsardzību apgūs gan skolās, gan nometnēs*. Ielādēts no <https://www.la.lv/valsts-aizsardzibu-apgus-gan-skolas-gan-nometnes?fbclid=IwAR0KRmc3v1Pkp0wFXmwFQk-mYjaUK96Dla5zHylXjOkIL1KAWAiJP8cJphk>
- LR Aizsardzības ministrija. (2019). *Informatīvais ziņojums “Par valsts aizsardzības mācības ieviešanu un Jaunsardzes attīstību 2019.–2027”*. Rīga: AM.
- LR Aizsardzības ministrija. (2019a). *Latvijas kiberdrošības stratēģija 2019.–2022. gadam*. Informatīvais ziņojums. Rīga: AM.

- LR Kultūras ministrija. (2019). *Informatīvais ziņojums "Par Nacionālās identitātes, pilsoniskās sabiedrības un integrācijas politikas veidošanu"*. Rīga: KM. Ielādēts no http://tap.mk.gov.lv/doc/2019_04/KMZin_110419_NIPSIP.703.docx
- LR Saeima. (2019) Nacionālās drošības koncepcija. *Latvijas Vēstnesis*, 197. Ielādēts no <https://likumi.lv/ta/id/309647-par-nacionalas-drosibas-koncepcijas-apstiprinasanu>
- LR Saeima. (2020). Valsts aizsardzības koncepcija. *Latvijas Vēstnesis*, 186. Ielādēts no <https://www.vestnesis.lv/op/2020/186.7>.
- LSM.lv Bērnu satura redakcija. (2021). *Valsts aizsardzības mācība skolās būs obligāta, sabiedrības domas par tās nepieciešamību un saturu dalās*. Ielādēts no <https://www.lsm.lv/raksts/dzive--stils/vecaki-un-berni/valsts-aizsardzibas-maciba-skolas-bus-obligata-sabiedrības-domas-par-tas-nepieciešamību-un-saturu-dalas.a387770/>
- Mardonov, S., Khodjamkulov, U., Botirova, Sh., & Shermatova, U. (2020). The need to educate young people with the spirit of patriotism in the context of globalization. *Journal of Critical Reviews*, 7(12), 166 – 169. DOI: <http://dx.doi.org/10.31838/jcr.07.12.29>
- Mattis, J. N. & Hoffman, F. (2005). Future Warfare: The Rise of Hybrid Wars. In *Proceedings of the U.S. Naval Institute*. Retrieved from <https://www.usni.org/magazines/proceedings/2005/november/future-warfare-rise-hybrid-wars>
- Mikriukov, V. (2009). The Content of Education in the Context of Military Patriotic Upbringing. *Russian Education & Society*, 51(8), 20-33. DOI: <https://doi.org/10.2753/RES1060-9393510802>
- Namsone, D. (Red.). (2018). *Mācīšanās lietpratībai*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.
- Navarro-Medina, E., & de Alba-Fernandez, N. (2015). Citizenship Education in the European Curricula. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 197, 45-49. DOI: 10.1016/j.sbspro.2015.07.381
- Parker, W.C., Valencia, S.W., & Lo, J.C. (2017). Teaching for deeper political learning: A design experiment. *Journal of Curriculum Studies*, 50(2), 257 - 277. DOI: 10.1080/00220272.2017.1343386
- Sargs.lv (2019). *Valsts aizsardzības mācības pilotprojekts skolās – veiksmīgs*. Ielādēts no <https://www.sargs.lv/lv/izglitiba/2019-12-28/valsts-aizsardzibas-macibas-pilotprojekts-skolas-veiksmigs>
- Sim, J.B.Y., Chua, S., & Krishnasamy, M. (2017). "Riding the citizenship wagon": Citizenship conceptions of social studies teachers in Singapore. *Teaching and Teacher Education*, 63, 92-102.
- Spārīte, L. (red.). (2014). *Jaunieši Latvijā 2014*. Rīga: Latvijas Republikas Centrālā statistikas pārvalde.
- Spoehr, Th., & Handy, B. (2018). *The Looming National Security Crisis: Young Americans Unable to Serve in the Military: Report*. Washington: The Heritage Foundation Retrieved from <http://report.heritage.org/bg3282>
- Špona, A. (2001). *Audzinašanas teorija un prakse*. Rīga: RAKA.
- Takeuchi, H. (2016). *Differences in gray matter structure correlated to nationalism and patriotism*. Retrieved from <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4945903/>
- The Kremlin. (2015). *Russian Federation's National Security Strategy*. Moscow.
- Treverton, G.F., Thvedt, A., Chen, A.R., Lee, K., & McCue, M. (2018). *Addressing Hybrid Threats*. Stockholm: Swedish Defence University. Retrieved from <https://www.hybridcoe.fi/wp-content/uploads/2018/05/Treverton-AddressingHybridThreats.pdf>

- Vaine, I., Kalēja, N., Čodere, A., & Trupavniece, A. (2006). *Pētījums par 8. un 11. klašu profesionālajiem nodomiem un priekšstatiem par profesijām*. Rīga: Profesionālās karjeras izvēles valsts aģentūra.
- Wood, B.E., Taylor, R., Atkins, R., & Johnston, M. (2018). Pedagogies for active citizenship: Learning through affective and cognitive domains for deeper democratic engagement, *Teaching and Teacher Education*, 75, 259–267. DOI: 10.1016/j.tate.2018.07.007
- Žogla, I. (2001). *Didaktikas teorētiskie pamati*. Rīga: RaKA.